

Democracy se daří oba světy obratně propojovat a ve svých statích vyvozují důležité implikace, jak pro teorii deliberativní demokracie, tak pro design budoucích procesů deliberace. Na závěr je snad ještě přínosné zmínit další podobný a neméně zajímavý počín na tomto poli, a to knihu z pera Grahama Smithe nazvanou *Democratic Innovations: Designing Institutions for Citizen Participation*, která brzy vyjde u nakladatelství Cambridge University Press. Obě knihy jsou důkazem toho, že téma deliberativní demokracie prochází v současnosti razantním vývojem. Podobně zaměřených publikací bude v budoucnu zcela jistě přibývat.

Pavel Nejdřál

Roger Ingham, Peter Aggleton (eds.):
Promoting Young People's Sexual Health. International Perspectives
London, New York, Routledge 2006, 235 s.

V roce 2006 vydalo nakladatelství Routledge v Londýně knihu *Promoting Young People's Sexual Health. International Perspectives* neboli „Podpora sexuálního zdraví mladých lidí“ se dvěma podtituly: „Sexualita, kultura a zdraví“ a „Mezinárodní perspektivy“. Jak sám název napovídá, kniha se věnuje problematice sexuálního zdraví mladých lidí z mezinárodního pohledu, přičemž velký prostor je věnován „tomu, jak širší kontext, ve kterém mladí lidé žijí, ovlivňuje jejich sexuální aktivity; dále praktickým a ideologickým bariérám, které stojí v cestě lepšímu sexuálnímu zdraví mladých na úrovni vzdělání a dalších služeb, a také vybraným příkladům snahy tyto bariéry překonat na úrovni politiky a legislativních změn“ (s. 1). Impulzem pro vznik této publikace se stal šestiletý výzkumný program *Safe Passages to Adulthood* (*Bezpečný přechod k dospělosti*), který podporovalo britské ministerstvo pro mezinárodní rozvoj. Výzkum koordinovali Roger Ingham a Peter Aggleton, hlavní editoři této knihy,

kteří dali dohromady výzkumný tým více než 200 vědců participujících na tomto výzkumu v Africe, Asii, Austrálii, Americe a v Evropě. Dvaadvacet z nich shrnulo své poznatky z výzkumu v této knize.

Publikace má tři tematicky oddělené části, z nichž každá má 4 kapitoly. První část je věnována některým metodologickým otázkám výzkumů sexuálního chování mladých a roli kontextu a genderu v těchto výzkumech. Autoři první statě (M. M. Ali, J. Cleland: „Využití a zneužívání výzkumů o sexuálním chování mladých lidí“) se zabývají hodnotou velkých dotazníkových šetření pro studium sexuálního chování mladých lidí v éře HIV/AIDS a některými klíčovými problémy, které jsou spojené s jejich využitím. Ukazují, že sociální a kulturní faktory způsobují zkreslení v odpovědích respondentů, a protože síla a forma těchto zkreslení se mezi jednotlivými zeměmi liší, vrhají pochybnosti na hodnotu, které mají takové velké výzkumy pro mezinárodní srovnání. Ty jsou často doplňovány řadou malých, lokálních výzkumů, jejichž hodnota je však pro mezinárodní srovnání sporná, neboť v důsledku specifických sociálních a kulturních podmínek daných zemí (autoři to demonstrují na příkladech afrických zemí) je nutné pozměnit klasickou techniku face-to-face interview. Problémy spojené s výzkumem mladých respondentů, témata, o kterých nechtějí vypovídat, a faktory ovlivňující validitu odpovědí týkajících se sexuálního chování jsou v textu rozebrány poměrně podrobně, aniž by se však bohužel čtenář dozvěděl, zda je možné se těchto problémů ve výzkumu vyvarovat a případně jak. Dlouhá litanie problémů je zakončena primární otázkou první statě: jsou velké průzkumy vůbec schopny poskytovat spolehlivé informace o sexuálním chování lidí? Autoři se kloní k pozitivnímu závěru, že opakovaný (trendový) výzkum na stejné populaci může celou řadu zmíněných problémů odstranit a má velký potenciál pro zjištění, co se v sexuálním životě mladých

mění. Je ovšem třeba přistupovat k datům se značnou dávkou obezřetnosti, což samozřejmě všichni dobře víme.

Od kvantitativního výzkumu se v druhé kapitole (C. Marston, E. King, R. Ingham: „Mladí lidé a používání kondomů: výsledky z kvalitativních výzkumů“) autoři přesunují k hodnotě kvalitativního výzkumu na poli sexuální aktivity mladých lidí, jenž podle nich spočívá spíše „v doplňující funkci kvantitativních šetření než v jejich náhradě“ (s. 3). Na příkladu kvalitativních rozhovorů a focus groups s tematikou (ne)používání kondomů demonstrují, jak kvalitativní metody přispívají k odhalení sociálních faktorů, kulturních a vztahových činitelů ovlivňujících nejrůznější aspekty sexuálního života. Přestože již delší dobu víme, že zlepšující se dostupnost kondomů a znalost jejich použití nutně nevede k rostoucí míře jejich používání, stať boří velmi častý předpoklad o tom, že hlavním důvodem jejich nepoužívání je ignorance mladých lidí. Kvalitativní výzkumy z různých zemí celého světa svědčí o tom, že klíčovými faktory v oblasti používání kondomů jsou odhad sexuálního partnera jako (ne)rizikového z hlediska možné nákazy virem HIV, symbolický význam kondomů a jejich použití, interakční silová dynamika neboli moc a genderová rovnováha ve vztahu. Příklady ze statě, jako např. tento citát: „Pokud máte stálý vztah a přestanete používat kondomy, je to potvrzení toho vztahu – ceníte si toho, co je mezi vámi ...“ (s. 33), ukazují, nakolik jsou nejen sexuální život, ale i dokonce zdánlivě jednoduché používání kondomů komplexními jevy. O tom ostatně svědčí i následující třetí kapitola (R. Ingham: „Význam kontextu v pochopení a snaze o podporu sexuálního zdraví“), která je věnována roli kontextu ve snaze pochopit a podporovat sexuální zdraví mladých lidí.

Po krátkém exkurzu do dříve používaných individualistických teorií o zdravých návycích chování z hlediska ochrany před virem HIV a jejich kritice se autor kapitoly

pouští do snahy vymezit roli kontextu jako faktoru intervenujícím v lidském sexuálním chování. Ve své statí diskutuje některé významy pojmu „kontext“, ukazuje, proč je důležité kontextům rozumět a brát je v úvahu, a načrtává, co může přístup založený na kontextu obsahovat. Omezený prostor věnuje také problémům při „měření“ kontextů a využití kontextu v prevenci HIV. V závěru statě navrhuje vybrané kroky vpřed ve výzkumech využívajících kontext. Ač je celá stať srozumitelná a její členění do podkapitol logické, hlavním nedostatkem je absence definice „kontextu“, se kterou se autor ztotožňuje, a to i přesto, že ze začátku kapitoly uvádí celou řadu definic a pojetí „kontextu“ jiných autorů. Hlavním závěrečným poselstvím statě je podpora myšlenky o přechodu od teorií chápajících riziko a rizikové chování jako determinované předpoklady na čistě individuální úrovni k teoriím zdůrazňujícím ideu „zranitelnosti nebo náchylnosti“ k rizikovému chování (tzn. environmentální a sociální kontexty působí jako bariéry nebo páky pro přijetí zdravějšího životního stylu).

První část publikace uzavírá čtvrtá kapitola (Ch. Ricardo, G. Barker, J. Pulerwitz, V. Rocha: „Gender, sexuální chování a zranitelnost u mladých lidí“), která rozebírá roli genderu a vztahů mezi pohlavími v otázce porozumění sexuálnímu životu. Genderu je zde přisuzován klíčový význam pro pochopení sexuálního chování mladých a jejich „zranitelnosti“ na základě odlišného pohlaví. Gender už není určujícím faktorem pouze v sexuálním životě žen, ale stále více je zdůrazňována jeho role i v oblasti sexuálních aktivit mužů – i v jejich případě normy a sociální tlaky založené na genderu ovlivňují jejich chování v intimních vztazích. Výzvou zahrnout gender vedle jiných v předchozích kapitolách zmíněných aspektů do přípravy programů na podporu sexuálního zdraví mladých lidí končí celá první část knihy.

Druhá část tvoří tematicky částečně odlišný a uzavřený celek – soustředí se na

více specifické skupiny mladých lidí ve velmi zranitelných situacích. Témata těchto čtyř po sobě jdoucích statí jsou následující: 1) sexuální zdraví a potřeby mladých lidí žijících na ulici (E. Chase, P. Aggleton: „Jak vyjít vstříc sexuálním potřebám mladých lidí žijících na ulici?“), 2) sexuální zdraví a vztahy mladých lidí s jedinci stejného pohlaví (P. Aggleton, I. Warwick, P. Boyce: „Sexuální zdraví, blahobyt a vztahy mladých lidí s jedinci stejného pohlaví“), 3) sexuální násilí a jeho vliv na sexuální zdraví mladých v rozvojových zemích (K. Wood: „Prolínání sexuálního násilí a sexuálního zdraví mladých lidí v rozvojových zemích“) a 4) role peněz a směny v jejich sexuálním životě (J. Busza: „Pro lásku nebo pro peníze: role směny v sexuálních vztazích mladých lidí“).

Struktura kapitol je vždy stejná – po přesném definování používaných termínů se autoři vrací k prezentaci hlavního tématu statě, jehož dimenze vykreslují na základě zajímavých příkladů výzkumů z nejrozličnějších částí světa. Autentické a často velmi syrové úryvky výpovědí mladých lidí, kterými jsou tyto kapitoly dokresleny, nedovolí čtenáři odtrhnout pozornost od knihy. Jedním z příkladů je i následující výpověď 18leté dívky z Vietnamu o motivaci, která ji přivedla k práci prostitutky v jednom z nočních klubů v kambodžské vesnici Svay Pak proslulé sexuální turistikou: „Můj soused mi řekl o Svay Pak protože tam pracovala jeho dcera... Viděla jsem ji vydělávat dobré peníze, chtěla pomoci své rodině. Nakupovali spoustu věcí do jejich domu: televizi, stereo, ventilátor ...!“ (s. 139)

Protože tato tematika ve spojení se specifickou věkovou kategorií mladých lidí stojí často na okraji badatelského zájmu, představuje tato část publikace s aktuálními vědeckými poznatky, implikacemi pro další výzkum a nepřeberným množstvím citací velmi důležitý zdroj informací pro všechny, kdo se této problematice věnují z různých úhlů.

Poslední část publikace, složená opět ze čtyř kapitol, hledá možné odpovědi na některé výzvy nebo problémy, před kterými stáli autoři předchozích statí. Prakticky to tedy znamená, že se tato část knihy obrací přímo k programům na podporu sexuálního zdraví mladých lidí. Autoři první kapitoly této části (M. Collumbien, M. Douthwaite, L. Jana: „Použití technik hodnocení ve snaze zlepšit sexuální zdraví mladých lidí“) diskutují způsoby hodnocení programových intervencí, ale také to, jaký mají takové intervence vliv. Hodnotícím výzkumem zde autoři nerozumí pouze hodnocení úspěchu daného programu z hlediska měřitelných výsledků v rovině zdraví nebo chování, hodnotící výzkum má totiž také tvořit instrumentální část návrhu a samotné realizace programu. Hraje tedy ve snaze o zlepšování sexuálního zdraví mladých dvojí roli. Zprvé mohou jeho výsledky pomoci ve všech třech stádiích programů podporujících sexuální zdraví – při hodnocení procesu jejich navrhování, při hodnocení jejich realizace a konečně při hodnocení výsledků těchto programů. Druhou pozitivní stránkou hodnotícího výzkumu je samotné zapojení mladých lidí do hodnotícího procesu. Je to přínosnější než stavět je do pozice, že „dospělí ví všechno nejlépe“. Účast mladých vede k „podpoře zdraví, protože to zvyšuje jejich identifikaci s programovými a společenskými cíly a posiluje pocit přímé participace na řešení problému“ (s. 170). Podpora zapojení nejen mladých lidí, ale i členů jejich komunity nebo programových pracovníků do vývoje a hodnocení samotného programu se stala ústředním bodem této statě. Mimo to zde však čtenář najde celou řadu implikací pro hodnotící výzkum a tvorbu programů pro podporu sexuálního zdraví mládeže.

Autoři desáté kapitoly celé publikace (W. Macdowall, K. Mitchell: „Komunikace o sexuálním zdraví: jak nechat mladým jejich slovo“) rozebírají roli komunikace a masových médií v programech podporujících sexuální zdraví mladých lidí. Je zde

diskutována především role a potenciál masových médií jako činitelů změny ve vztahu k individuálním postojům, chování a sociálním normám v širší komunitě. Po stručném načrtnutí faktorů ovlivňujících sexuální chování mladých a jejich komunikaci na toto téma obdrží čtenář krátký exkurz do dříve i dnes používaných komunikačních strategií v oblasti sexuálního zdraví, z něž vyplývá, že není důležité mladým poskytnout pouze informace, ale důležitou roli v těchto strategiích hraje i teorie a kontext, ve kterém jsou realizovány. Velmi přínosné je podle autorů také využití mnohostranného přístupu, přičemž jako příklad dvou složek takové strategie podrobně rozebírají masová média a vrstevnické vzdělávání jako kanály pro přenos zpráv o podpoře sexuálního zdraví. Pozornost čtenáře v této kapitole upoutají např. následující rádiové slogany z kampaně na podporu používání kondomů mezi mladými v Jižní Africe: „No glove, no love“; „Got no protection? Can't use your erection“ (s. 175, slogany lze do češtiny volně přeložit následujícím způsobem: „Bez chránění žádné milování“; „Nemáš prevenci? Zapomeň na erekcí“).

Jedenáctá kapitola (N. Stone, R. Ingham: „Mladí lidé a sexuální a partnerská výchova“) se soustředí na samotné jádro problematiky – na sexuální výchovu mladých a vzdělávání v oblasti partnerských vztahů a sexuálního zdraví. Vzrušeným debatám o otázkách sexuální výchovy dominují v mnoha zemích už několik let dva protikladné diskurzy: první hlásá, že sexuální výchova podporuje sexuální experimentování mládeže, čímž ji vystavuje zvýšeným rizikům. Soupeřící diskurz založený na Úmluvě o právech dítěte naopak podporuje sexuální výchovu, protože poskytování vzdělávání a informací představuje nejlepší způsob, jak mládež před riziky spojenými se sexuálním životem chránit. Autoři poskytují určitý prostor argumentům na obranu obou přístupů, přičemž na základě prezentace několika mezinárod-

ních výzkumů se sami přiklání k tomu druhému – tedy ve prospěch sexuální výchovy. Jedním z těchto výzkumů je revize 68 zpráv o programech sexuální výchovy z různých zemí světa, kterou provedlo Oddělení politiky, strategie a výzkumu spadající pod Projekt AIDS Spojených národů (UNAIDS). Na základě této revize bylo konstatováno, že existují minimální důkazy o vlivu sexuální výchovy na zvýšenou sexuální aktivitu mladých. Naopak téměř polovina vzdělávacích programů založených na specifické intervenci měla za následek opožděný začátek sexuální aktivity, snížený počet sexuálních partnerů, nižší počet neplánovaných těhotenství a nižší míry pohlavně přenosných nemocí mezi mladými lidmi.

Ve statí se objevují také důležitá doporučení, která je potřeba mít při tvorbě vzdělávacích programů na mysli, nebo prvky, které by měly takové programy obsahovat. Speciální pozornost autoři věnují vzdělávacím programům, jejichž cílem je podpora sexuální abstinence mezi mladými lidmi. V závěru konstatují, že takové programy nejen popírají právo mladých na všechny možnosti, s jejichž pomocí mohou redukovat riziko, ale také u nich zvyšují nebezpečí negativních sexuálně-zdravotních výsledků.

V poslední kapitole celé publikace (R. Ingham, S. Mayhew: „Výzkum a politika v oblasti sexuálního chování mladých lidí“) se autoři zabývají spojením výzkumu v oblasti sexuálního zdraví mladých lidí s politikou. Snaží se najít cesty, jak dosáhnout potřebných změn vytýčených výzkumy prostřednictvím ovlivňování politiků a jiných osob kompetentních do politiky zasahovat. Kapitola aspiruje na poukázání některých vybraných problémů, na které je třeba brát zřetel, nikoliv na plán pro úspěšné uvedení změn doporučovaných výzkumem do praxe. V procesu formulace a realizace politiky rozlišují autoři čtyři hlavní kategorie hráčů: 1) tvůrce politiky, 2) výzkumníky, 3) investory a dárce a 4) zpro-

středkovatele. Čtenář se dočte, jak jednotlivé skupiny mohou zasahovat do tvorby a realizace politiky. Jako velmi zajímavý příklad prosazování a realizace politiky autoři uvádí Úmluvu o právech dítěte, kterou podepsalo 140 zemí světa, ale dvě z nich ji neratifikovaly – a jednou z nich jsou USA. Na základě rozpoznání rostoucího rizika nakazit se pohlavně přenosnými chorobami včetně viru HIV Úmluva o právech dítěte stanovuje: „Státní orgány jsou nuceny ... přijímat opatření k odstranění všech bariér bránících přístupu adolescentů k informacím, preventivním prostředkům jako kondomy a péče.“ (s. 212) USA přesto, že Úmluvu neratifikovaly, se svým podpisem zavázaly k plnění cílů smlouvou vytýčených. Autoři však jasně ukazují, že jejich politika podporující sexuální abstinenci, která je široce prosazována ve školách na jihu USA, představuje explicitní porušení těchto povinností. Protože tvůrci politiky jsou pod rostoucím tlakem, aby ukázali, že jejich politika je založená na důkazech, je další prostor ve statí věnován tvorbě důkazů, různým hodnotám a motivacím, které výzkumníci nebo investoři k realizaci výzkumu mohou mít, faktorům ovlivňujícím koordinaci výzkumu a politiky, této koordinaci samotné a praktickým doporučením pro výzkumníky. Čtenář v této kapitole najde i některé užitečné internetové adresy a zajímavé příklady spojení výzkumu a politiky z praxe.

Název publikace *Promoting Young People's Sexual Health. International Perspectives* je zcela výstižný. Kniha shrnuje nejnovější mezinárodní poznatky z oblasti sexuálního zdraví mladých lidí. Téma je to dnes velmi aktuální nejen v celém světě, ale i v České republice, kde počet infikovaných virem

HIV neustále roste, a ohroženou skupinou se stále více stávají i mladí lidé. Sexuální chování a sexuální zdraví mladých jsou velmi komplexní témata, což je zdůrazněno v téměř každé kapitole, proto není možné se každému z 12 témat načrtnutých ve 12 kapitolách věnovat zevrubně. Přesto každá kapitola věnující se problematice sexuálního zdraví mladých lidí z odlišného úhlu pohledu představuje stručný a celkem jasný přehled nových poznatků v této oblasti. Teoretické pasáže jsou podloženy konkrétními velmi zajímavými příklady z výzkumů z celého světa, takže si čtenář může snadno představit daný teoretický problém v praxi. Nedostatkem některých statí jsou chybějící odpovědi na otázky, které musí nutně každému čtenáři vyvstat na mysli: Jaké existuje řešení tohoto problému? Případně: Jak se tohoto problému vyvarovat? Např. v první statí o hodnotě velkých výběrových šetření pro odhad sexuální aktivity mladých lidí se čtenář dočte, o čem mají respondenti problémy vypovídat, nebo o tom, jak vágní termíny v otázkách snižují validitu odpovědí, nicméně touženou odpověď, jak tyto otázky řešit, nenajde. Částečně to však lze přičíst na vrub omezenému rozsahu publikace a částečně také tomu, zda vůbec odpovědi na takové otázky existují. Celkově lze však knihu označit za kvalitní, úlohu přehledové publikace v problematice podpory sexuálního zdraví adolescentů plní spolehlivě. Pro pracovníky nebo studenty zabývající se touto tematikou z optiky sociologie, antropologie, psychologie, veřejného zdraví, zdravotní a sociální práce nebo sexuálního zdraví a HIV je tato kniha nezbytným zdrojem nejnovějších poznatků.

Markéta Žampachová